

شرح رساله حقوق امام سجاده (علیه السلام)

حجت الاسلام والمسلمین استاد حاج علی اکبری

حق البصر

جلسه چهارم

۱۳۹۳/۰۴/۲۹

فهرست

- دهه‌ی سرنوشت
- چشمان مؤدب
- دو قاعده‌ی اساسی دیدن
- پیام آفرینش چشمان انسان
- دیدن، امری عجیب و اثرگذار
- هر نگاه شهوت‌آمیزی حرام است به جز...
- رعایت مرز بین محرم و نامحرم
- به مؤمنین بگو...
- گناهی آسان اما اثرگذار

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ایام شهادت مولایمان، امیرمؤمنان علی بن ابی طالب (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) را به محضر مقدس امام عصر (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام وَ عَجَلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف)، امیر لیلۃ القدر و همهی ارادتمندان آن حضرت در سراسر عالم، به ویژه بینندگان بسیار عزیزمان تسلیت عرض می‌کنم.

دهه‌ی سرنوشت

ماه مبارک رمضان به حسّاس‌ترین بخش خودش رسیده است. دهه‌ی پایانی ماه مبارک رمضان به قدری اهمیّت عبادی و ویژگی‌های خاصّ معنوی دارد که بنا بر روایات، پیامبر عزیزمان (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ) امر می‌فرمودند که بسترشان را در مسجد قرار بدهند و دهه‌ی آخر ماه مبارک رمضان را در مسجد معتکف می‌شدند. لیلۃ القدر دارای مراتبی است که اوج آن، شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان است. عزیزانمان این فرصت را خیلی قدر بدانند. همهی آنچه در این ماه از برنامه‌های معنوی و مراقبت‌ها داشتند، در این شب بزرگ و با عظمت به ثمر خواهد نشست؛ لذا آن را غنیمت بشمارند و به آن نگاه متفاوتی داشته باشند و خودشان را از هر جهت کاملاً آماده کنند؛ هم از جهت رفع موانع و استغفار و هم از جهت بعضی از اقداماتی

که معمولاً در آستانه‌ی لیلۃ القدر شایسته است انجام بدهیم؛ مخصوصاً آنچه که مربوط به حقّ النَّاس است. اگر انسان به آن مبتلا است، هرچقدر که بتواند، آن را جبران کند و از پروردگار متعال و مهربان، از صمیم قلب به خاطر اشتباهات و خطاهایی که پیش آمده عذرخواهی کند. از نظر تمنّاهای معنوی و عطش معنوی و بندگی، خودشان را تقویت کنند.

شبی که پیش رو است، یعنی شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان، شب دعا است. سیره‌ی بزرگان ما هم این بوده است که در این شب عزیز، فهرست طولانی از درخواست‌های خودشان - از درخواست‌های شخصی تا درخواست‌های اجتماعی تا درخواست‌های امّتی تا درخواست‌های جهانی که هم‌اش ذیل فرج مولایمان حضرت بقیّة الله الاعظم (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) تعریف می‌شود - را برای شب بیست و سوم مهیا می‌کردند.

با توجه به اینکه این شب‌ها شب‌های کوتاهی است، مستلزم این است که انسان با آمادگی بیشتری وارد شود.

امیدوارم خداوند متعال و مهربان به حقّ امیرمؤمنان علی (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) که فضای جامعه‌ی ما معطر به عطر یاد آن حضرت است و به حقّ صاحب لیلۃ القدر، حضرت بقیّة الله الاعظم (عَجَّلَ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف وَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) موانع بین ما و لیلۃ القدر را مرتفع و به لطفش همه‌ی ما را برای درک این عالی‌ترین بخش ماه مبارک رمضان مهیا کند؛ ان شاء الله.

چشمان مؤدب

بحث ما درباره‌ی «حَقُّ الْبَصَرِ؛ حَقِّ دِيدِن» در رساله‌ی حقوق سیدالسَّاجِدین (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) بود. نکته‌های اصلی و اساسی را در جلسات گذشته عرض کردم. در «حَقُّ الصُّوم؛ حَقِّ رُوزِه» نیز معلوم شد که عمده اتَّفَاقی که باید در ماه مبارک رمضان برای همه‌ی ما بیفتد، این است که اعضاء و جوارح ما، مخصوصاً چشمان ما، به ادب بندگی مؤدَّب بشوند و خود را در حدود و قواعد رفتارهای الهی قرار بدهند. امیدوارم که تا اینجای ماه مبارک رمضان، همه‌ی ما به تحصیل ادب بیشتر در ارتباط با اعضاء و جوارح خود موفَّق شده باشیم؛ مخصوصاً در ارتباط با چشم‌ها که اهمیّت بسیار زیادی در وضعیّت روانی و روحی و دنیایی و آخرتی ما دارد.

انسان مؤمن چشمانی مؤدَّب دارد. مراجعه‌ی ما به قرآن کریم و کلمات اولیاء خدا و سیره و روش پیامبر اعظم و ائمه‌ی هدی (صَلَوَاتُ اللَّهِ وَ سَلَامُهُ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ) و همه‌ی پیروانشان - آنهایی که اهل سیر و سلوک و مراقبت از خود بودند - همین نکته را نشان می‌دهد و بر آن تأکید می‌کند. انسان مؤمن خیلی قدر دیدن خود را می‌داند؛ زیرا می‌داند برای دیدن آنچه خدای متعال فراهم کرده، در درجه‌ی اوّل در دنیا و اِنْ شَاءَ اللَّهُ در سرای ابدیّت، باید از همین چشم‌های ظاهری بهره ببرد که امانت‌های خدای متعال نزد او هستند. بنابراین باید از آنها مراقبت و چشم‌هایش را مؤدَّب کند.

اما چه چیزهایی را باید ببینم و چه چیزهایی را نباید ببینم؟ چه چیزهایی را خوب نیست ببینم و چه چیزهایی را خوب است تماشا کنیم؟ مؤمن به این چیزها حسّاس است؛ چون می‌داند دیدن بعضی از چیزها به معنای محرومیت از دیدن خیلی چیزهای دیگر است. این آن نکته‌ی اساسی است. او با ذوق ایمانی و تقوایی خودش که در ماه مبارک رمضان تقویت شده، خیلی خوب درک می‌کند که باید بر روی نگاهش سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی کند.

با بررسی روایات، متوجه می‌شویم که انسان مؤمن چشمان فروافتاده‌ای دارد. برخلاف تصوّرهای عادی در روابط اجتماعی، چشم مؤمن، چشمان مؤدّب و فروافتاده، متواضع و فروتنی است. چشمی است که حکایت از این دارد که این شخص بنده‌ی خدا است و این چشم‌ها رها نیستند. پیامبر اعظم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) در محیط‌های اجتماعی و در رفت و آمدها، بیشتر نگاهشان به سمت پایین بود. این‌طور نبود که به راست و چپ و بالا و پایین نگاه کنند. این نحوه نگاه برای امت پیامبر پیام دارد. چشم‌های حضرت فوق‌العاده درخشان، مملو از امید و آکنده‌ی از فروتنی و مقام بندگی پروردگار متعال و عزیز و مهربان بود.

دو قاعده‌ی اساسی دیدن

امام سجّاد (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) با تعبیر بسیار زیبای «حَقُّ الْبَصَرِ» در مدل زیست و روش زندگی و سبک زندگی انسان مؤمن در حوزه‌ی دیدن دو قاعده‌ی اساسی را معرفی می‌کنند که

قاعده‌ی اول جنبه‌ی حفاظت و قاعده‌ی دوم جنبه‌ی بهره‌برداری از این نعمت بسیار بزرگ و اساسی دارد.

اولین حق عبارت بود از: «عَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ»، نخستین حق چشمان شما بر شما این است که از دیدن حرام آنها را حفاظت کنید. «وَتَرَكَ ابْتِدَالَه» و از دیدن امور بیهوده و مبتذل خودداری کنید. این حق اول است. از ساختار کلام امام سجاد (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) استفاده می‌شود که فراز اول، ناظر به دیدنی‌های حرام و فراز دوم، ناظر به دیدنی‌های مکروه و نامطلوب است.

پیام آفرینش چشمان انسان

در اینجا یک مبنا داریم که عبارت است از اینکه خدای متعال و مهربان در دستگاه بینایی ما کاملاً قاعده‌ی حفاظت را رعایت کرده و به این ترتیب یک پیام خیلی روشن را به همه‌ی ما داده است. اگر به چشم‌های خودتان که ابزار و وسیله‌ی دیدن هستند، نگاه کنید، می‌بینید که با ظرافت خاصی در شرایط ایمنی و حفاظتی قرار گرفته‌اند. از طرفی خود چشم در یک حفره‌ی محکم در جمجمه‌ی ما کاملاً جاسازی شده؛ به طوری که حدود یک ششم چشم ما آشکار است و بقیه آن در حفره‌ی جمجمه جاسازی شده که با طراحی بدیع و زیبایی خاص خودش، در میانه‌ی استخوان‌های محکم و استوار قرار گرفته است.

از سوی دیگر، وجود ابروها علاوه بر جنبه‌ی زیبایی خاصّ خودش، نقش حفاظتی را در برابر عرقی که از پیشانی جاری می‌شود، برای چشم‌ها ایفا می‌کند. مژه‌ها که یکی از بخش‌های بسیار زیبای چشم هستند نیز نقش حفاظتی دارند. در ادبیات عرفانی ما کسانی که اهل ظریف‌کاری‌های ادبی و عرفانی هستند، همیشه دور و بر چشم، نگاه، نظر، گوشه‌ی چشم، مژگان و ابروان می‌چرخند و دائماً مشغول این چیزها هستند. چون حقیقتاً اوج هنر در طراحی الهی برای چشم‌های انسان رعایت شده و این کار دست اهل شعر و ادبیات و خیال‌پردازی‌های عارفانه داده است. غرض آنکه مژگان و مژه‌ها نقش حفاظتی برای چشم ایفا می‌کنند.

پلک اصلی‌ترین بخش حفاظتی چشم‌های ما محسوب می‌شود. علاوه بر این، لایه‌ی روئین چشم از استواری و استحکام فوق‌العاده‌ای برخوردار است که برای بخش‌های داخلی که فوق‌العاده حسّاس هستند، نقش حفاظتی دارد. اشکی که خدای متعال برای مرطوب بودن دائمی چشم‌ها قرار داده، از جمله کارها و وظایفش حفاظت از چشمان است. چنانچه این موارد را کنار هم بگذارید، می‌بینید که دستگاه خلقت برای یک امر لطیف حسّاس پیچیده، کاملاً موضع حفاظتی گرفته است. چرا؟ زیرا پیرامونش انواع و اقسام آسیب‌ها، آفت‌ها، مخاطرات، میکروب‌ها، ضربه‌ها و اشیاء بیرونی وجود دارد که ممکن است هر کدامش وارد فضای چشم ما شوند و این پدیده‌ی استثنایی و بسیار زیبای وجود ما را در معرض خطر و مخاطره و انواع و اقسام بیماری‌ها قرار دهند. به خاطر ظرافت چشم‌ها، بیماری‌های چشم، بیماری‌های بسیار سخت و دردناکی است.

با این توضیح می‌شود گفت که ما باید متوجه باشیم که این دستگاه حفاظتی، پیامی هم به ما می‌دهد.

دستگاه خلقت بر اساس تدبیر الهی نقش حفاظتی خودش را انجام می‌دهد. بقیه‌اش می‌ماند بر عهده‌ی کسی که امین است، یعنی بنده و شما که امین پروردگار متعال در برابر این امانت بزرگ هستیم. ما چه وظیفه‌ای در مقام حفاظت داریم؟

وظیفه‌ی اول ما حفاظت ظاهری است؛ همان چیزی که به بهداشت و سلامت جسم مربوط می‌شود. ما برای اینکه بتوانیم از نعمت بینایی مان به صورت طولانی‌مدت و با کیفیت بهره‌مند باشیم، لازم است که این مراقبت‌ها را داشته باشیم. این وظیفه‌ای است که بر عهده داریم.

اما بخش دوم به مراتب مهم‌تر و حسّاس‌تر و چه بسا از جهاتی هم پیچیده‌تر است؛ زیرا اینجا این ادوات ظاهری حفاظت، همه به کمک ما می‌آیند؛ ولی در این بخش ظاهراً مسؤلیت مستقیم با خود ما است. این بخش عبارت است از حفاظت محتوا و تصویرهایی که برداشت می‌شود. این بخش، فوق‌العاده مهم است؛ زیرا بعضی از تصویرهایی که ما دریافت می‌کنیم و نباید آنها را اجازه بدهیم که وارد شخصیت ما بشوند، چنان آسیبی به ما وارد می‌کنند که در کلمات اولیاء خدا وارد شده که کاش فلانی کور بود و فلان صحنه را نمی‌دید. به نظر همین یک جمله برای نشان دادن اهمیت موضوع کافی است و توضیح دیگری نمی‌خواهد.

من بر روی عبارت «امتداد شخصیت» تأکید و اصرار دارم. ما همیشه باید امتداد وجود خودمان را به خودمان یادآوری کنیم؛ یعنی آن مسیر ابدی که پیش رو داریم. ما در آنجا به دیدن، بسیار

نیاز داریم. اصل دیدنی‌ها، تماشا، نظربازی و آنچه خدای متعال آفریده آن طرف است؛ چنان‌که درباره‌ی کسانی که اهل سحر و نماز شب هستند، خدای متعال در قرآن کریم تعبیری دارد که از اهل معرفت دل می‌برد و واقعاً تعبیر تکان‌دهنده‌ای است. خداوند متعال می‌فرماید: «فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ؛^۱ هیچ کس نمی‌داند چه پاداش‌های مهمی که مایه روشن‌ی چشم‌ها است، برای آنها نهفته شده است». برای کسانی که اهل سحر هستند، چه صحنه‌های باشکوهی را خدای متعال فراهم کرده است! فقط کافی است که در نظر داشته باشید که انسان در آن سرای جاودان می‌تواند خدمت پیغمبر اعظم (صَلَوَاتُ اللَّهِ وَ سَلَامُهُ عَلَيْهِ) برسد، می‌تواند به دیدار امیرالمؤمنین (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) شرفیاب بشود، می‌تواند با امام حسین (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) ملاقات کند. حال تصور کنید به کسی بگویند که تو به خاطر اینکه در دنیا به تصاویر و مناظر حرام نگاه کردی، در اینجا از دیدار آنان محرومی. اگر انسان تصور کند که یک بی‌مبالاتی و یک عدم مراقبت باعث می‌شود از چنین چیزی محروم شود، نگاه خود را حفظ خواهد کرد. «وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا؛^۲ و هر که در این دنیا نابینا باشد، در آخرت نیز نابینا و گمراه‌تر است» مگر می‌شود انسان دیدار جمال پیامبر اعظم را که تمام عالم مُلک و ملکوت مست تماشای او هستند، به خاطر تماشای بعضی از چیزهای نامناسب و بی‌مبالاتی و بی‌دقتی از دست بدهد و ناراحت نشود؟

۱. سجده: ۱۷.

۲. اسراء: ۷۲.

نگاه بسیار عجیب است و آثار دنیایی و آخرتی فوق‌العاده‌ای دارد؛ بنابراین نباید با آن معمولی و عادی برخورد کنیم. چرا ما این قدر راحت نگاه می‌کنیم؟! آیا ما مجاز هستیم این قدر راحت نگاه کنیم؟ خیره‌خیره نگاه می‌کنیم، نگاه‌هایمان را به هر سو می‌چرخانیم، هر چیز مناسب و نامناسبی که در دسترس‌مان بود، هر فیلم مناسب و نامناسب، هر تصویر مناسب و نامناسب را نگاه می‌کنیم و این قدر راحت این امانت‌های بزرگ الهی را در معرض آسیب‌های بزرگ قرار می‌دهیم.

دیدن، امری عجیب و اثرگذار

نقش اصلی نگاه، جاسوسی برای دل است: «الْعَيْنُ جَاسُوسُ الْقَلْبِ؛^۳ چشم جاسوس دل است». در روایتی امیرالمؤمنین (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) فرمودند: «الْعُيُونُ طَلَّاعُ الْقُلُوبِ؛^۴ چشم‌ها پیش‌قراولان دل هستند». در روایت دیگر فرمودند: «الْعَيْنُ رَأْدُ الْقَلْبِ»^۵. رأد به معنای پیک است. چشم، پیک دل است و هر تصویری که شما به دستش می‌دهید - از آنجا که امین است - خیلی سریع آن را به قلب منتقل می‌کند. در بیان دیگری امیرالمؤمنین (عَلَيْهِ السَّلَام) فرمودند:

۳. بحار الانوار، ج ۱۰۴، ص ۴۱.

۴. غرر الحکم : ۴۰۵.

۵. غرر الحکم : ۱۰۴۷.

«الْقَلْبُ مُصَحَّفُ الْبَصْرِ»^۶ دل دفتر چشم است». یعنی با نگاه‌های شما است که دل شما نگاشته می‌شود. هر چیزی که می‌بینید، آنجا نوشته و ثبت می‌شود و به حافظه‌ی اصلی شخصیت شما می‌رود که یک حافظه‌ی عادی نیست و چیزی که دریافت می‌کند، کل جریان شخصیت شما را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ لذا فرمودند: «كَمْ مِنْ نَظْرَةٍ أَوْرَثَتْ حَسْرَةً طَوِيلَةً»^۷ چه بسیار نگاهی که پشیمانی طولانی را به دنبال دارد». یک نگاه است، ولی پشت سرش یک ناراحتی طولانی و یک حسرت دائمی پیدا می‌شود. این به خاطر نقش دیدن و تماشا است. دیدن یک فعل عادی نیست و اتفاق بسیار بزرگی است. چه سرمایه‌گذاری عظیمی خدای متعال در وجود ما کرده برای اینکه بتوانیم ببینیم! پشت سر این سرمایه‌گذاری، حکمت بزرگی نهفته است و آن، بار یافتن انسان به مقامات انسانی است. عمده کاری که انسان در درجه‌ی اول برای این بار یافتن باید انجام بدهد، حفاظت و مراقبت از نگاهش است از آنچه که نباید دیده بشود.

آنچه که برای یادآوری اهمیت این حفاظت بیان شد، مناسب است و کفایت می‌کند؛ البته با توجه به وقت ما؛ زیرا در این زمینه باید یادآوری‌های زیادی به هم‌همی ما بشود. تأثیر نگاه و عمق این تأثیر یادمان باشد؛ تأثیری که بر شخصیت، فرآیند رشد و حتی بر سلامتی جسم ما می‌گذارد. کسانی که به سلامت جسم‌شان بیشتر از سلامت روان و جان‌شان اهمیت می‌دهند، بدانند که خیلی از این نگاه‌ها حتی سلامت جسم را هم تحت تأثیر قرار می‌دهد. سلامت فکر،

۶. نهج البلاغه، حکمت ۴۰۱.

۷. سفینه البحار، شیخ عباسی قمی، ماده نظر.

ذهن، روح، روان و همه‌ی اینها در گرو سلامت دیدن ما است. یک دیدن سالم می‌تواند یک شخصیت سالم را در پی داشته باشد.

خدای متعال به انسان عقل و خرد داده است و انسان با استفاده از آنها تجربه می‌کند، بازتاب‌ها را می‌گیرد، بازخوردها و نتایج را دریافت می‌کند. تجربه بشر و دانش جدید نشان داده که نگاه اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. نگاه‌هایی که در ما تولید حسرت می‌کنند، نگاه‌هایی که در ما تولید پریشانی می‌کنند، نگاه‌هایی که در ما تولید بی‌اعتمادی و اندوهای عمیق می‌کنند، اینها را انسان‌ها فهمیده‌اند.

دانشمندان روانشناس بر اساس همین تجربه‌ها به شما می‌گویند فلان صحنه‌ها را نباید ببینید و فلان صحنه‌ها را بهتر است که نبینید. در حالی که مراجعه‌ی ما به خرد و عقل کل، یعنی شرع انور و ولی خدا و آنچه به عنوان رهاورد وحی - یعنی قرآن عظیم و کریم - در اختیار ما است، نشان می‌دهد که خدای متعالِ علیمِ قدیر که خالق انسان و چشم‌ها و دیدن و روح ما است و امتداد شخصیتی ما را تا ابد مدنظر دارد، بهترین دستورها را خیلی صریح و روشن در اختیار ما گذاشته است. ما به مدد شرع و مراجعه به قواعد الهی و دینی می‌توانیم یک خط زیست سالم و زندگی کاملاً پویا، باطراوت و سرزنده و مملو از ابتهاج و روشنایی را تجربه بکنیم. امتدادش هم در سرای ابدیت برای ما تضمین می‌شود. پس دیدن برای خودش یک مجموعه قواعد دارد.

هر نگاه شهوت‌آمیزی حرام است به جز...

اولین مراقبتی که باید راجع به چشم‌مان داشته باشیم که یک قاعده‌ی کلی است، این است که انسان باید چشم‌های خودش را از هر نوع نگاه شهوت‌انگیز حفاظت بکند. فقط یک استثنا وجود دارد و آن در روابط بین همسران است که آن‌هم به عنوان یک پشتوانه‌ی بزرگ برای زندگی خانواده است. تعبیر قرآن کریم در این باره چنین است: «إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ»^۸ مگر در مورد همسرانشان». این قاعده، یک قاعده‌ی کلیدی و دقیق است. از این که بگذریم، به شکل خیلی کلی به ما گفته‌اند که هر نوع نگاه برخاسته از شهوت حرام است. یعنی از مواردی است که قاعده است و به دست هر کسی بدهید، خودش می‌تواند تمام مصادیقش را شناسایی کند. پس قاعده‌ی عمومی این است: هر نوع نگاه شهوت‌انگیزی حرام قطعی است. فرقی نمی‌کند که نگاه به اشخاص باشد یا نگاه به هم‌جنس، ناهم‌جنس، محرم یا نامحرم. فرقی نمی‌کند که نگاه به اشیاء باشد یا به تصاویر یا به مجسمه. این یک قاعده‌ی کلی و فراخ است. این می‌شود مطلب اول در اصل حفاظتی که به نظرم به توضیح خیلی زیادی نیاز ندارد و تشخیصش با خود مکلف است.

انسان مؤمن مراقب باید حواسش باشد و بداند که قطعاً دیدن صحنه‌ای که می‌تواند در او تولید شهوت بکند و شهوت جنسی او را تحریک کند، برایش حرام است و باید از آن چشم‌پوشد و «غَضُّ الْبَصَرِ» کند. معنای این فرمایش حضرت که فرمودند: «غَضُّ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ»، همین

است؛ یعنی چشمش را از دیدن چنین صحنه‌هایی بیوشاند. این یک قاعده‌ی کلی است و هیچ فرقی نمی‌کند که آن صحنه و منظره انسان یا یک شیء باشد.

رعایت مرز بین محرم و نامحرم

نکته‌ی دوم آنکه در حکمت الهی مرزی برای ما تعریف شده که عبارت است از مرز محرم و نامحرم. این می‌شود اصل دوم. در ارتباط با نامحرمان قاعده‌ی عمومی «غَضُّ الْبَصَرِ» است. نگاه به نامحرم جزء حرمت‌ها تلقی شده و حرام است. همانند مورد قبل، این مورد نیز فقط یک استثنا دارد که عبارت است از گردی صورت و دست‌ها تا مچ. اصطلاح «وَجْهٌ وَ كَفَّيْنِ» را که همه شنیده و با آن آشنا هستیم، راجع به این بخش است. البته قاعده‌ی قبلی در این مورد نیز برقرار است؛ یعنی اگر آن نگاه همراه با شهوت باشد، حرام است.

در شرایط عادی برای رفتارهای اجتماعی، مناسبات اجتماعی، دیدارها، رفت و آمدها و کارهای ضروری، این مقدار از نگاه در مورد آقایان نسبت به خانم‌ها بدون اشکال تلقی شده است. در مورد خانم‌ها نسبت به آقایان نیز فرموده‌اند که نگاه به مقداری از بدن آقایان که معمولاً در جامعه‌ی ایمانی آن را نمی‌پوشانند، بلاشکال است؛ البته در نگاه‌هایی که هیچ ریبه و نظر بدی در آن نیست.

در نگاه آقایان به خانم‌ها، استثنایی که وجود دارد فقط گردی صورت است و حتی زیر چانه جزء گردی صورت محسوب نمی‌شود. نگاه به دست‌ها نیز تا میج بدون اشکال است و بیشتر از این مقدار را مجاز به نگاه نیستیم و طبق قاعده، یا هم باید محفوظ باشد و نگاه به آن جایز نیست.

درباره‌ی نگاه خانم‌ها به آقایان، آقایان یک مقدار بازتر هستند؛ یعنی ممکن است گاهی یک مقدار بیشتر از میج دست‌هایشان یا سر و گردنشان معلوم باشد. پیراهن آستین کوتاه حرام نیست. عرف لباس‌های مردانه است که معمولاً تا مقداری از دستشان را باز می‌گذارند یا مثلاً جوراب نمی‌پوشند، اگر خانم‌ها در مناسبات عادی اجتماعی خود در این حدها نگاه بکنند، به شرطی که ریبه و شهوتی در آن نباشد، مانعی ندارد. این حد را - طبق همان مبنایی که عرض کردیم - هر کس خودش تشخیص می‌دهد. به این ترتیب خدای متعال خواسته است حرمت‌ها حفاظت و مصالح رعایت بشود. با تعریف این حدود و قرق‌ها، هم از هیجان‌های نامناسب مراقبت می‌شود، هم از آسیب به حریم خانواده حفاظت و مراقبت می‌شود که بحث فوق‌العاده مهم و اساسی است.

به مؤمنین بگو...

آیه صریحی در قرآن کریم و در سوره‌ی نور است که فراوان شنیده‌ایم و من ترکیبش را با یک روایت از وجود مقدس مولایمان امام صادق (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) عرض می‌کنم. حضرت

فرمودند: «وَفَرَضَ عَلَى الْبَصَرِ أَنْ لَا يَنْظُرَ إِلَى مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ؛^۹ بر چشم واجب کرده که به آنچه خدای متعال حرام کرده است، نگاه نکند». مؤمن باید از دیدن چیزهایی که خدای متعال نهی کرده، اعراض کند و اساساً عمل ایمانی چشم همین است. بعد حضرت به این سخن پروردگار در قرآن کریم استناد می‌کند: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَ يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ؛^{۱۰} به مردان مؤمن بگو که چشمان خویش را ببندند و شرمگاه خود را نگه دارند، این برایشان پاکیزه تر است».

ترکیب این آیه فوق‌العاده تأکیدی و با تأکید جدی همراه است. «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ»، همه‌ی آیات قرآن برای این است که به مؤمنین گفته بشود، اما راجع به این آیه به طور جداگانه می‌گوید: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ»، به مؤمنین این پیام را برسان که: «يَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ؛ چشم‌شان را فرو بپوشند». در اینجا تعبیر «مِنْ أَبْصَارِهِمْ» خیلی لطیف است. مؤمنین باید در ضمن دیدن صحنه‌های مختلف، «غَضُّ الْبَصَرِ» نیز داشته باشند. هر جا مواجه شدند با نامحرم، غضب بصر کنند و چشم خودشان را پایین بیندازند. «وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ»، و عفت خودشان را حفظ کنند؛ یعنی غریزه‌ی جنسی خودشان را محافظت کنند که اینجا یک نکته‌ی جالب را امام صادق (علیه السلام) بیان می‌کند و من به خاطر این نکته، این روایت را خواندم. اینجا خدای متعال مؤمنین را نهی کرده از اینکه به بخش‌های حرام از پیکرهای یکدیگر نگاه بکنند. البته معمولاً یک

۹. وسائل الشیعة، باب جهاد با نفس.

۱۰. نور: ۳۰.

قسمت را ما نمی‌گوییم که آن هم به جای خودش باید گفته بشود که اینکه فرمود: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ»، مؤمنین چشم بیوشند، نه فقط از زنان، بلکه در شرایط عادی نگاه به بخشی از پیکره‌ی مردان برای مردان نیز حرام است که امام (عَلَيْهِ السَّلَام) در اینجا بر این نکته تأکید می‌کنند.

بعد نوبت به خانم‌ها می‌رسد. خدای متعال در اینجا عنوان عمومی نگفته است؛ بلکه برای خانم‌ها هم به طور جداگانه تأکید کرده است: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ»، به زنان این پیام را بده: «بَغْضُضٍ مِّنْ أَبْصَارِهِنَّ وَ يَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ»^{۱۱} و به زنان مؤمن بگو: از بعضی نگاه‌های خود (نگاه‌های غیر مجاز) چشم پوشی کنند و عورت‌های خود را حفظ نمایند»، که آنها هم واجب است که چشم بیوشند از دیدن نامحرمان و از دیدن بخش‌های نامناسب از کسانی که محرم هستند.

نکته‌ی جالب بیان امام صادق (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَام) این است که می‌فرماید: كُلُّ شَيْءٍ فِي الْقُرْآنِ مِنْ حِفْظِ الْفَرْجِ فَهُوَ الزِّنَا إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ فَإِنَّهَا مِنَ النَّظَرِ»^{۱۲} هر چیزی که در قرآن درباره حفظ فرج آمده، مراد حفظ آن، از زنا است؛ مگر در این آیه مراد حفظ آن، از نگاه دیگران است». در قرآن کریم آنجایی که راجع به حفظ فرج صحبت می‌شود، عمدتاً منظور روابط نامشروع است، غیر از این آیه. نکته‌ی این آیه چیست؟ نکته این آیه این است که باید نگاه

۱۱. نور: ۳۱.

۱۲. کافی، ج ۱، ص ۳۵.

خود را نیز حفاظت کنند. از اندام‌های خودشان هم حفاظت بکنند که می‌شود گفت که همان مسئله‌ی پوشش و حجاب و مراقبت‌هایی است که به عنوان یک اصل بسیار اساسی دوم اینجا مطرح می‌شود. ما از منظر نگاه صحبت می‌کنیم. یک وظیفه‌ی عمومی برای مؤمن، اعم از مرد و زن، این است که نگاه‌های خود را از آلوده شدن به حرام حفاظت بکنند. یک وظیفه‌ی دومی هم تمام مردان و زنان مؤمن دارند و آن اینکه بدن خودشان را بیوشانند که این همان مسئله‌ی حجاب است که طبعاً باید در جای دیگری مورد تأکید قرار بگیرد؛ چراکه از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است.

گناهی آسان اما اثرگذار

ان‌شاءالله در جلسه آینده، به فضل الهی و توفیق پروردگار عزیز و مهربانمان، درباره نگاه‌های حرام و آسیب‌های عجیبی که دارد، توضیحات تکمیلی را عرض خواهم کرد. فقط یک جمله باقی می‌ماند که آن را ان‌شاءالله به خاطر بسپاریم. آن نکته عبارت است از یادآوری تأثیر بنیادین نگاه. نگاه حرام گناهی است که آسان انجام می‌شود، خیلی در دسترس است و سخت اثرگذار و آثارش فوق‌العاده عمیق و گاهی غیرقابل جبران است. باید محافظت از نگاه را در دستور کار مراقبت ویژه‌ی خودمان قرار بدهیم.

از خداوند متعال و مهربان و عزیزمان می‌خواهیم به حق این ماه، به حق صاحب این ماه، به حق امیر لیلۃ القدر، حضرت بقیة الله الاعظم (عَجَلُ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيف) به همه‌ی ما توفیق

قدرشناسی از این نعمت و حفاظتش را کرامت کند و خدای متعال را سوگند می‌دهیم که به حقّ اولیائش و مقربان درگاهش، توفیق تماشا و نگاه به آنچه که او دوست می‌دارد برای ما در دنیا و آخرت فراهم کرده است شاید با این دعا که **اللَّهُمَّ ارِنِي الطُّلْعَةَ الرَّشِيدَةَ.**